

دانشگاه گوار، منابع طبیعی گرگان

بهره‌برداری و پرورش آبزیان

جلد هشتم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۸

۳۳-۴۳

<http://japu.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/japu.2020.16728.1505

تحلیل صادرات محصولات شیلاتی ایران (۱۳۹۳-۱۳۸۳)

*افشین عادل^۱ و هنگامه بایی^۲

^۱دانشیار گروه فرآوری محصولات شیلاتی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران.

^۲دانش آموخته کارشناسی ارشد گروه فرآوری محصولات شیلاتی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۰۳

چکیده

آمار صادرات شیلات و آبزیان از سه جنبه انواع کد، عنوان تعرفه و روند ادغام و اضافه شدن تعرفه‌ها در یک دوره ده ساله منتهی به سال ۱۳۹۳ مورد بررسی قرار گرفت. هم‌چنین از طریق محاسبه و مقایسه نرخ رشد سالیانه، مقدار و ارزش کل، واحد ریالی و ارزی صادرات آبزیان به تفکیک کشورها به استناد آمار گمرک و مقایسه آن‌ها با آمار سازمان شیلات ایران انجام شد. نتایج نشان داد در این دوره، حدود ۴۶۸ هزارتن صادرات به ارزش دلاری حدود ۱/۵ میلیارد دلار و ارزش واحد حدود ۳/۲ دلار انجام گرفته است. وزن محصولات صادراتی نیز حدود ۱۲/۸ درصد و ارزش ریالی و ارزی نیز به ترتیب ۲۶/۵ و ۱۲/۸ درصد رشد داشته‌اند. ارزش واحد ریالی با ۱۲/۱ درصد رشد حدود ۳ برابر شده است، اما ارزش واحد دلاری ۰/۰۶ درصد کاهش داشته است. به ترتیب بیش‌ترین مقدار و ارزش صادرات مربوط به سال ۹۲ به میزان ۷۱/۳ هزار تن و ارزش حدود ۲۵۰ میلیون دلار بوده است. در سال ۱۳۸۳ با ۳۰ کد تعرفه صادرات شروع شده و در سال ۹۳ به ۵۲ کد تعرفه رسیده است. به طوری که، از ۲۹۶ کد تعرفه جهانی محصولات شیلاتی، از ۱۱۵ کد تعرفه صادراتی استفاده شده است. همواره عراق و سپس کشورهای ویتنام، امارات بیش‌ترین تعداد صادرات را در بین سه رتبه اول صادرکننده در طول دوره داشته‌اند. بیش‌ترین مقدار وزنی و ارزش صادرات نیز مربوط به کشورهای عراق، ویتنام و امارات با مجموع حدود ۷۶ و ۷۳ درصد دوره برای این سه کشور بوده است. با توجه به اختلاف آمار گمرک و سازمان شیلات می‌توان بیان نمود لزوم توجه به ساماندهی آمار، تعرفه‌ها و تدوین راهبردهای صادراتی به منظور افزایش ارزش واحد صادرات در کنار افزایش حجم صادرات و هدف‌گذاری دقیق سهم مقاصد صادراتی باید مورد توجه مسئولین قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: ایران، تجارت آبزیان، شیلات، صادرات آبزیان، محصولات شیلاتی

* مسئول مکاتبه: afshinadeli@gau.ac.ir

مقدمه

تجارت خارجی یا صادرات یکی از مؤلفه‌های مهم در توسعه اقتصادی است و منبع تامین درآمدهای ارزی برای سرمایه‌گذاری در فناوری جدید و افزایش توان تولیدی اقتصاد کشور می‌باشد. تجارت ابرازی جهت گسترش بازار داخلی، تقسیم کار، افزایش کارایی و بهره‌وری بوده و به‌عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی عمل می‌کند (فرهادی، ۱۳۸۰). از آن‌جا که با رشد جمعیت و افزایش مصرف داخلی نفت و تحریم‌ها، درآمد حاصل از نفت در آینده، اندک و ناکافی خواهد بود، بنابراین وابستگی اقتصاد ایران به درآمد نفت و فرآورده‌های آن یکی از مشکلات اساسی است که همواره در برنامه توسعه کشور برای رهایی از آن، سیاست‌ها و راهکارهای مختلفی در نظر گرفته شده است که توسعه صادرات غیرنفتی یکی از این موارد است (پاسبان، ۱۳۸۵). افزایش صادرات غیرنفتی به‌منظور تامین درآمد ارزی کشور، مقاوم‌سازی اقتصاد و توسعه تعاملات بین‌الملل بسیار دارای اهمیت است (حسینی و همایون‌پور، ۱۳۹۱). در شرایط کنونی اقتصاد ایران، توسعه صادرات غیرنفتی نه تنها از دیدگاه ارزآوری آن، بلکه از نظر ایجاد اشتغال در داخل کشور از اولویت ویژه‌ای برخوردار است. به‌نظر می‌رسد تنوع صادرات غیرنفتی نه تنها از دیدگاه اقتصادی، بلکه به‌عنوان یک راه‌حل سیاسی در راستای پیشبرد اهداف دولت نیز مؤثر است (محنت‌فر، خاکپور، ۱۳۸۴). لزوم گریز از صادرات تک‌محصولی و رهایی از مشکلات ناشی از آن، ایجاد تنوع در محصولات صادراتی، تامین ارز جهت سرمایه‌گذاری و افزایش سهم در تجارت جهانی و بازارهای بین‌المللی، اهمیت صادرات غیرنفتی را به وضوح نشان می‌دهد.

با توجه به پتانسیل‌های موجود در ایران از جمله منابع آبی متنوع، و حدود ۳۲۰۰ کیلومتر خط ساحلی، شیلات یکی از مهم‌ترین زیربخش‌های اقتصادی در تأمین امنیت غذایی، اشتغال‌زایی، کارآفرینی، محرومیت‌زدایی

بوده که در امر تجارت و زمینه ارزآوری و توسعه امور دریایی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (عادل‌ی، ۱۳۹۲). تجارت آبزیان در سال ۲۰۰۸ با ۱۰۲ میلیارد دلار حدود ۱۰ درصد تجارت کشاورزی جهان و یک درصد کل تجارت جهان را به خود اختصاص می‌داد (فائو، ۲۰۰۹). این صادرات در سال ۲۰۱۶ به‌میزان ۲۴۵ درصد نسبت به سال ۱۹۷۶ رشد داشته، به‌طوری‌که ارزش آن برای سال ۲۰۱۷ به ۱۵۳/۵ میلیارد دلار رسیده است (فائو، ۲۰۱۸).

بر اساس آمار سال ۱۳۹۶ ارزش کل تجارت خارجی ایران به‌میزان ۱۰۱ میلیارد و ۲۳۳ میلیون دلار بوده است که صادرات غیرنفتی به‌میزان ۶۶۹ میلیارد دلار می‌رسد که از این مقدار در حدود ۳/۸ میلیارد دلار به مقدار ۴۵۱۰ هزار تن آن مربوط به محصولات کشاورزی می‌باشد که محصولات با منشأ پروتئینی ۷۰۹ میلیون دلار است (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۳۹۷). برای سال ۹۳ صادرات محصولات کشاورزی ۴۶۲۳ میلیون دلار گزارش شده است (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۳۹۴).

با توجه به این‌که منابع شیلاتی، توان تجدیدپذیری دارند می‌توانند در صادرات غیرنفتی کشور نقش مهمی را ایفا کنند (نعیمی‌فر، ۱۳۸۸). از آن‌جا که منبع مهم درآمد و تغذیه برای بسیاری از مردم در سواحل شمالی و جنوبی کشور است، این زیربخش به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم کشاورزی، نقش به‌سزایی در پیشبرد اهداف اقتصادی کشور دارد (اسکندری و زراعت کیش، ۱۳۹۵). تولید آبزیان در هفت دهه اخیر به‌صورت مستمر افزایش داشته و از حدود ۲۰ میلیون تن در اوایل دهه ۱۹۵۰ میلادی، به مرز ۱۷۰/۹ میلیون تن در سال ۲۰۱۶ رسیده است (فائو، ۲۰۱۸). هم‌چنین تولید آبزیان برای مصرف انسانی در هفت دهه اخیر، به‌طور متوسط با نرخ ۳/۲ درصد رو به افزایش بوده که دو برابر نسبت به نرخ افزایش جمعیت جهان است. کل تولیدات شیلاتی جهان در سال ۲۰۱۴ معادل با ۱۶۷ میلیون تن بوده است. که توسط ۱۲۳ کشور این تولیدات انجام شده است. که از این میزان

۲۰۱۵ به‌ویژه در آلاسکا افزایش داشته است. فراوانی صید این گونه، قیمت تمام گونه‌های ماهیان وحشی آب‌های سرد منطقه را کاهش داد (عادلی، ۱۳۹۳).

میگو در حال حاضر با ۱۵/۳ درصد کل ارزش در ازای ۶ درصد سهم وزنی در رتبه دوم قرار گرفته است. میگو عمدتاً در کشورهای در حال توسعه تولید می‌شود اما امروزه با بهبود وضعیت اقتصادی این کشورها مصرف داخلی میگو بالا رفته و میزان کم‌تری صادر می‌شود.

در سال ۲۰۱۵ برای نخستین بار پس از سال ۲۰۱۲ تولید میگو در کشور تایلند که یکی از اصلی‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان میگوست افزایش یافت. روند کاهشی قیمت میگو در سال ۲۰۱۳ با یک رکورد افزایش یافت. اما در نیمه اول ۲۰۱۵ قیمت میگو حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد در مقایسه با نیمه اول سال ۲۰۱۴ مجدداً کاهش یافت که دلیل آن تفاوت میزان عرضه و تقاضا در بازارهای آمریکا، اتحادیه اروپا و ژاپن بود (فائو، ۲۰۱۶).

بازار برای ماهی تون نیز در دو سال گذشته ثابت نبوده است که علت آن تغییرات گسترده در میزان صید این ماهی بوده که سبب بالا و پائین شدن دائمی قیمت‌ها شده است. به‌دلیل صید پائین ماهی تون در سال ۲۰۱۴ قیمت جهانی این ماهی افزایش یافت و تقاضا با اختلال مواجه شد. از فعالیت بازار قدیمی سوشیمی ژاپن در سال‌های اخیر به‌دلیل افزایش قیمت کاسته شده است و برای نخستین بار در طول تاریخ، حمل هوایی ماهی تون تازه آمریکا از ژاپن سبقت گرفت (فائو، ۲۰۱۶).

در حال حاضر آبزیان ایران با تولید حدود یک میلیون تن که بسیار کم‌تر از ۱ درصد کل تولید آبزیان جهان است، ۳۰۴ میلیون دلار معادل ۵/۲ درصد صادرات بخش کشاورزی را در اختیار دارد و این آمار هم‌چنان نشان‌دهنده جایگاه بسیار ارزشمند و رو به رشد این بخش در اقتصاد کشاورزی ایران است. عمده صادرات نیز خاویار یکی از مهم‌ترین محصولات صادراتی در بخش شیلات کشور به‌شمار می‌آید (سال‌نامه آماری شیلات، ۱۳۹۶). تا پیش از سال

تولید حدود ۶۰ میلیون تن آن توسط ۱۱۲ کشور صادر شده است. سهم صادرات نیز نسبت به تولیدات ۳۵/۹ درصد بوده است (فائو، ۲۰۱۶). تجارت آبزیان در سال ۲۰۰۵ به پیک ۵۶ میلیارد دلار یعنی ۲۸ درصد بیش‌تر از ۱۹۹۵ و ۱۰۴ درصد بیش از ۱۹۸۵ رسید و در پنج سال گذشته ۱۴/۳ درصد رشد داشته است. به‌طوری‌که در سال ۲۰۱۰ به ۱۰۹ میلیارد دلار رسید (سال‌نامه فائو، ۲۰۱۲) (عادلی، ۱۳۹۳). سه صادرکننده برتر محصولات شیلاتی جهان در سال ۲۰۱۴ به‌ترتیب چین با حدود ۲۱ میلیون تن، نروژ با حدود ۱۱ میلیون تن و ویتنام با حدود ۸ میلیون تن بوده‌اند. که این ارقام نشان‌دهنده آن است که چین به تنهایی حدود یک سوم صادرات جهان را بر عهده داشته است (فائو، ۲۰۱۶) در سال ۲۰۱۶ نیز به‌عنوان ۳ کشور نخست سهمی حدود ۲۷ درصد صادرات آبزیان جهان را برعهده داشته‌اند (فائو، ۲۰۱۸). سال ۱۹۷۶ کشورهای در حال توسعه ۳۷ درصد از سهم صادرات تجارت جهانی را داشتند اما در سال ۲۰۱۴ این سهم به ۵۴ درصد از کل ارزش صادرات محصولات شیلاتی افزایش یافت. در همین دوره، صادرات از ۳۸ درصد وزنی به ۶۰ درصد رسید، اما تولیدات شیلاتی ایران در سال ۹۳ بالغ بر ۹۴۷ هزارتن بوده است که حدود ۳۷۲ هزار تن مربوط به آبزی‌پروری و بقیه (۵۷۵ هزارتن) مربوط به صید می‌باشد (سال‌نامه آماری شیلات ایران، ۱۳۹۴).

علاوه بر تجارت گونه‌های کم‌ارزش با حجم بالا، مهم‌ترین سهم تجارت شیلات جهان شامل گونه‌های با ارزش مانند ماهی آزاد، میگو، تون، گراند فیش‌ها، لابستر، صدف‌ها، سی‌باس و سیم دریایی و روغن و پودر ماهی می‌باشد (گلوب فیش، ۲۰۱۸). سهم ماهی آزاد و قزل‌آلا از تجارت جهانی آبزیان در دهه‌های اخیر به‌شدت افزایش یافته است و در سال ۲۰۱۳ به ۱۶/۶ درصد ارزش و ۷/۲ درصد وزن قرار گرفته است. پس از مشکلات پرورش‌دهندگان ماهی آزاد در سال ۲۰۰۵ تولید بیش‌تر و قیمت تمام‌شده پائین‌تر آمده است. هم‌چنین صید ماهی آزاد اقیانوس آرام نیز در سال

میزان و ارزش صادرات به تفکیک کشورها در این دوره مورد پژوهش قرار گرفت. تحلیل آماری نیز با محاسبه و مقایسه نرخ رشد سالیانه (APR) مقدار و ارزش صادرات انجام گرفته است. از آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای نرمال و غیرنرمال بودن داده‌ها و سپس به دلیل نرمال بودن از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. در ضمن آمار صادرات آبزیان گمرک با سازمان شیلات نیز مورد مقایسه قرار گرفت تا با ارائه راهبردهای پیشنهادی زمینه بهبود مدیریت تصمیم‌گیرندگان فراهم گردد.

نتایج

سالنامه آماری سازمان شیلات نشان داد مقدار صادرات محصولات شیلاتی در سال ۸۳ معادل ۲۰ هزارتن به ارزش ۸۵ میلیون دلار بوده که در سال ۹۳ معادل با حدود ۷۲ هزارتن و به ارزش ۳۰۰ میلیون دلار رسیده است. آزمون کولموگروف اسمیرنوف به ترتیب برای تولید و صادرات مقدار ۰/۷۱۵ و ۰/۷۱۹ با سطح معنی‌داری ۰/۶۸ شد که عدم معناداری آن نشان‌دهنده توزیع نرمال داده‌ها بود. بنابراین ضریب همبستگی پیرسون ۰/۹۷۸ برای آمارهای پارامتریک معنی‌داری شد که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی تولید با صادرات محصولات شیلاتی در دوره ده‌ساله می‌باشد.

جدول ۱، آمار صادرات شیلات ایران را از نظر مقدار و ارزش بر حسب انواع محصول و کشورهای غالب در طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۳ و شکل ۱، سهم صادرات به تولید را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود در طی این دوره خاویار از نظر مقداری و ارزش کاهش داشته است. اما در مورد میگو و انواع ماهی و سایر آبزیان افزایش مشاهده می‌شود. در کل سهم صادرات نیز از ۴/۳ تولید به ۷/۴ درصد رسیده که با انحراف معیار ۱/۶ و میانگین ۶ درصد، ۵/۵ درصد رشد داشته است.

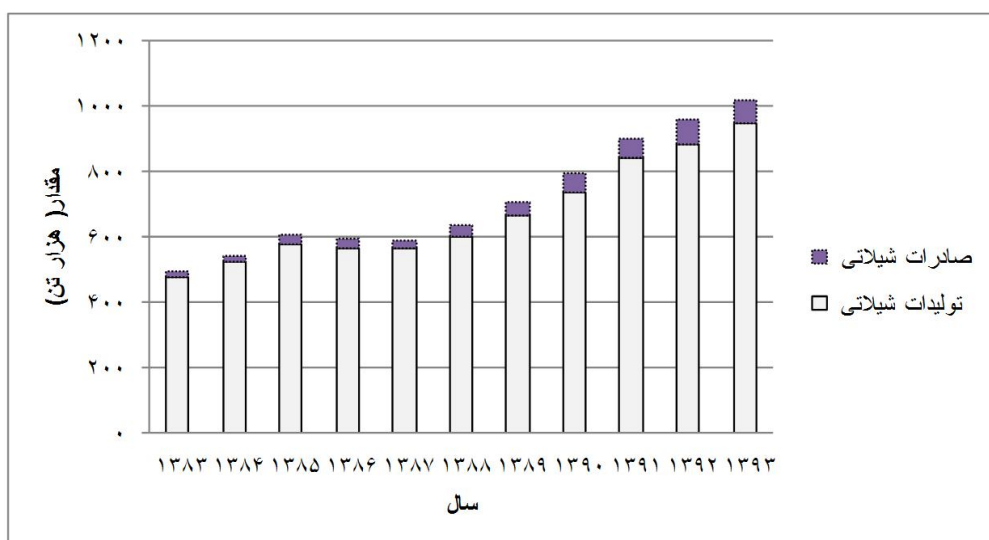
۲۰۱۴ ایران پس از چین رتبه دوم را در میان این کشور و کشورهای کره، آلمان و دانمارک دارا بوده است اما در سال ۲۰۱۴ پس از ممنوعیت صید آن صادرات آن روند نزولی یافت (فیض‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۸). عادل و نامدار (۲۰۱۵) نرخ رشد سالیانه مقدار صادرات خاویار ایران را در یک دوره بیست و دو ساله منتهی به سال ۱۳۹۲ را به میزان ۲۱/۲ درصد کاهش و ارزش آن را با حدود ۱۷/۲ درصد کاهش نشان دادند به طوری که ارزش آن در هر تن از حدود ۲۳۱ هزار دلار به حدود ۶۸۰ هزار دلار رسیده بود. در ایران میگو پس از خاویار دومین کالای قابل صدور و ارزآور می‌باشد. بر اساس آمار فائو، ایران یکی از تولیدکنندگان مهم میگو در آسیا بوده و از سوی دیگر، پتانسیل بالقوه برای تولید و صدور بیش‌تر این محصول را نیز دارا می‌باشد (اردکانی و همکاران، ۱۳۸۹). سهم تولید میگو در این بین حدود ۳/۲۸ درصد کل صادرات از ۳۱۱۱۲ تن میگوی تولیدی در سال ۹۳ می‌باشد. که ۱۱۶۱۰ تن، یعنی حدود ۳۷ درصد آن صادر و بقیه صرف مصرف داخلی گردید (سالنامه آماری شیلات، ۱۳۹۴). بر اساس آمارنامه شیلات، آمار سایر آبزیان صادراتی به صورت کلی و تفکیک‌نشده اعلام می‌گردد. مقاله حاضر با هدف تحلیل صادرات ده‌ساله (۱۳۹۳-۱۳۸۳) محصولات شیلاتی ایران و کمک به بهبود صادرات آتی انجام شد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش با بررسی اسنادی منابع کتابخانه‌ای و تحلیل محتوایی آماری به روش تحقیق موردی-زمینه‌ای صورت گرفته است (خلیلی شورینی، ۱۳۸۹). بنابراین با تحلیل آمار ده‌ساله صادرات محصولات شیلاتی ایران (۱۳۹۳-۱۳۸۳) از سه جنبه انواع کد و عنوان تعرفه، و روند ادغام و اضافه شدن تعرفه‌های مرتبط با شیلات و آبزیان در سنوات مختلف، سپس بررسی مقدار و ارزش کل و واحد ریالی و ارزی صادرات آبزیان به استناد آمار گمرک و در نهایت

جدول ۱- تحلیل دهساله صادرات انواع محصولات شیلاتی ایران و کشورهای غالب (سازمان شیلات ایران، ۹۳-۱۳۸۳).

درصد رشد (APR)	انحراف معیار		میانگین		سال ۱۳۹۳		سال ۱۳۸۳		مقدار (تن)	تولیدات شیلاتی
	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)		
۱۳/۴	۷/۱	۱۰۲۹۲۵/۲	۲۰/۴	۱۴۹۲۸۷/۶	۴۲/۵	۳۰۰۰۹۲	۷۱۷۹۳	۸۵۲۴۵/۷	۲۰۳۲۸/۹	صادرات شیلاتی
-۳۲/۷	-۳۲	۱۰۹۱۲/۶	۱۱/۱	۸۹۹۴/۵	۶/۷	۷۰۵	۰/۸	۳۷۳۳۵	۳۸/۴	خاویار
۴/۴	۴/۲	۱۶۱۵۳/۱	۳۶۹۳/۵	۲۱۹۹۵/۳	۴۹۸۷/۷	۵۰۵۹۰	۱۱۶۱۰	۳۲۸۴۳/۴	۷۳۸۱	میگو
۳۲/۳	۱۶/۹	۹۸۲۳۸/۱	۱۷۱۵۱/۷	۱۱۸۲۹۷/۸	۳۷۵۰۹/۴	۲۴۸۷۹۷	۶۰۱۸۲/۲	۱۵۱۶۷/۳	۱۳۶۰۹/۵	ماهی و سایر آبزیان
۳۷/۹	۱۹/۲	۵۷۶۶۱/۷	۱۰۸۰۸/۳	۶۹۸۳۱	۲۲۹۹۶/۵	۱۲۵۳۸۶	۳۲۹۱۹/۷	۵۰۳۵/۲	۵۶۶۷/۸	عراق
۱۰۶/۷	۸۷/۲	۲۵۷۲۰	۹۳۲۸/۴	۲۱۷۹۹/۱	۸۶۰۰/۵	۶۹۳۵۲/۹	۳۶۱۰۳/۲	۲۰۷/۴	۱۷۲/۸	ویتنام (سال پایه ۱۳۸۵)
۶/۲	۵/۸	۳۹۲۳/۹	۱۰۴۹/۵	۱۰۸۰۲/۳	۲۲۵۴	۱۵۶۵۷/۹	۳۶۶۵/۹	۸۵۶۷/۷	۲۰۸۲/۵	امارات

شکل ۱- سهم مقدار صادرات به تولید محصولات شیلاتی ایران (سال‌های ۱۳۸۳-۹۳).

است. ارزش واحد دلاری صادرات سال ۸۳ معادل حدود ۳/۴۶ دلار بوده، که به حدود ۳/۴۴ دلار در سال ۹۳ با ۰/۰۶- درصد رشد رسیده است. در ضمن بیش‌ترین مقدار و ارزش صادرات مربوط به سال ۹۲ با حدود ۷۱/۳ هزار تن و ارزش حدود ۲۵۰ میلیون دلار بوده است. کم‌ترین مقدار صادرات مربوط به سال ۸۴ با ۲۰/۵ هزار تن به ارزش ۴۴/۳ میلیون دلار بوده است.

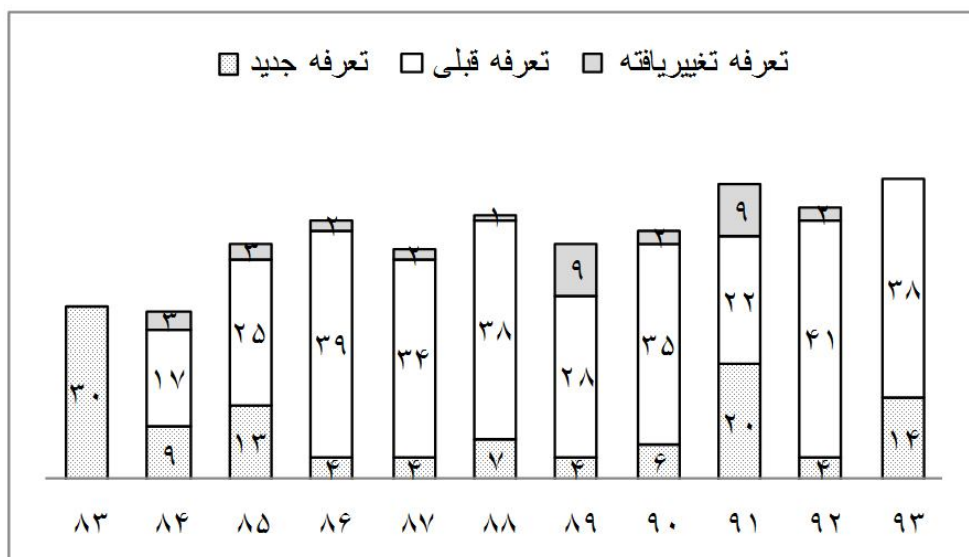
با بررسی کدهای تعرفه آبزیان در گمرک سال ۹۵ نیز مشخص شد که ۲۹۶ کد تعرفه جهانی برای محصولات شیلاتی وجود دارد. در دوره ده‌ساله (۸۳-۹۳) در مجموع با ۱۱۵ کد تعرفه صادرات وجود داشته است. که در سال ۸۳ با ۲۹ کد تعرفه صادرات صورت گرفته است اما در سال ۹۳ به ۵۲ کد تعرفه رسیده است. که از این تعداد ۱۴ تا جدید، ۳۸ قبلی بوده است و تعرفه‌ها ۵/۶ درصد رشد داشته و به‌طور میانگین سالانه از ۴۲ کد تعرفه استفاده شده است.

آمار ده‌ساله گمرک نیز نشان داد، در کل حدود ۴۶۸ هزار تن صادرات به ارزش ریالی ۲۲۹۳/۵ میلیارد تومان و به ارزش دلاری حدود ۱/۵ میلیارد دلار وجود داشته است. به‌طور متوسط ارزش هر کیلوگرم محصول صادراتی ۴۹۰۰ تومان و ارزش دلاری آن حدود ۳/۲ دلار بوده است. وزن محصولات صادراتی از ۲۱۱۲۶ تن در سال ۱۳۸۳ به حدود ۷۰۷۱۰ تن در سال ۹۳ رسید. که حدود ۱۲/۸ درصد رشد داشته است.

ارزش ریالی کل صادرات سال ۸۳ معادل حدود ۶۰/۵ میلیارد تومان بوده است که به‌میزان حدود ۶۳۶۴/۵ میلیارد تومان در سال ۱۳۹۳ با ۲۶/۵ درصد رشد رسیده است. ارزش دلاری کل صادرات سال ۸۳ معادل حدود ۷۳ میلیون دلار بوده است. که به حدود ۲۴۳/۲ میلیون دلار در سال ۹۳ با ۱۲/۸ درصد رشد رسیده است. که در واقع حدود ۳/۳ برابر شده است. ارزش واحد ریالی سال ۸۳ معادل حدود ۲۸۶۵ تومان بوده است، که به حدود ۹۰۰۰ تومان در سال ۹۳ با ۱۲/۱ درصد رشد رسید که در حدود ۳/۱ برابر شده

بوده است، تنها در سال ۹۳ تغییراتی مشاهده نشد، به طوری که در طول دوره از ۱۱۵ کد تعرفه استفاده شده است.

اسامی کد تعرفه‌ها در طول دوره مورد بررسی، تغییرات زیادی یافته‌اند. که بر اساس شکل ۲ بیشترین تغییر مربوط به سال‌های ۸۹ و ۹۱ با ۹ تغییر

شکل ۲- تغییرات تعداد تعرفه صادراتی (گمرک جمهوری اسلامی ۹۳-۱۳۸۳).

میانگین ۴۷ هزار تن صادرات به ارزش ۱۴۹ میلیون دلار صورت می‌گیرد. بیشترین ارزش دلاری در سال ۸۳ مربوط به کشور اسپانیا با حدود ۱۸ میلیون دلار، سال ۸۴ مربوط به کشور کویت با ۱۰ میلیون دلار و بقیه سال‌ها به طور میانگین با ۴۱ هزار تن و ۸۳/۵ میلیون دلار محصولات شیلاتی رتبه اول را کشور عراق داشته است به طوری که رکورددار کل دوره مربوط به کشور عراق در سال ۱۳۹۲ با ۱۵۰ میلیون دلار بوده است.

در کل بیشترین مقدار وزنی صادرات در طی این ده سال مربوط به کشورهای عراق با ۲۵۳ هزار تن، ویتنام با ۷۷/۴ هزار تن و امارات با ۲۴/۸ هزار تن می‌باشد و کمترین میزان صادرات مربوط به بوسنی، نروژ و کوبا با مجموع ۱۷۵ کیلوگرم بوده است. بیشترین ارزش دلاری صادرات در طول دوره مربوط

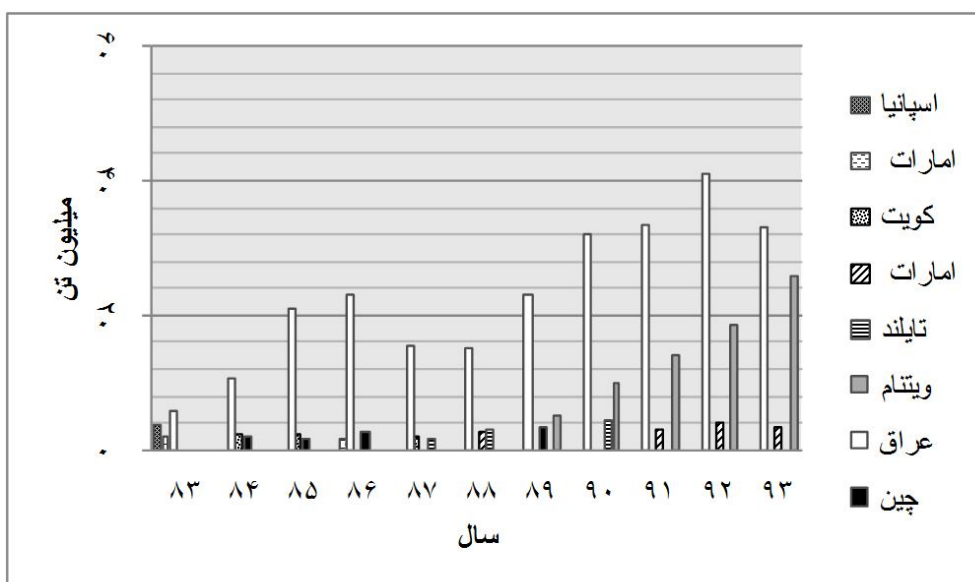
در بررسی روند کشورهای صادراتی در طی دوره ده‌ساله علاوه بر فروش فرودگاهی و فروش در فروشگاه شاهد بالاترین رشد را داشته که در مجموع به ۷۵ کشور صادرات وجود داشته است. به طوری که صادرات از ۴۲ کشور در سال ۸۳ به ۳۷ کشور در سال ۹۳ به میزان ۱۲ درصد کاهش داشته است. بیشترین تعداد کشورهای صادراتی ۴۳ کشور در سال ۸۷ بوده است و کمترین تعداد هم مربوط به سال ۹۱ شامل تعداد ۳۴ کشور می‌باشد.

بیشترین مقدار وزنی صادرات همواره مربوط به کشور عراق بوده است که از ۵/۶ هزار تن به حدود ۳۳۰۰۰ تن، در سال ۹۳ رسیده است که ۱۹/۳ درصد رشد داشته است. در مجموع ۲۵۳ هزار تن صادرات آبیان در دوره ده‌ساله به ارزش ۷۶۸ میلیون دلار به کشور عراق صورت گرفته است. سالانه به طور

ویتنام با ۸۷/۲ درصد و قرقیزستان با ۶۸ درصد بوده و نیز بیش‌ترین رشد از نظر ارزش دلاری در طی این ۱۰ سال مربوط به سوریه با ۱۳۸ درصد و ویتنام با ۱۰۶/۸ درصد می‌باشد.

ایران در تمامی دوره ده‌ساله مورد بررسی به ۱۵ کشور چین، آلمان، اسپانیا، امارات متحده عربی، ایتالیا، بحرین، افغانستان، ترکمنستان، ترکیه، کره، عراق، قطر، کویت، لبنان، تایلند صادرات داشته است و به ۲۲ کشور نیز تنها یک‌بار صادرات داشته است.

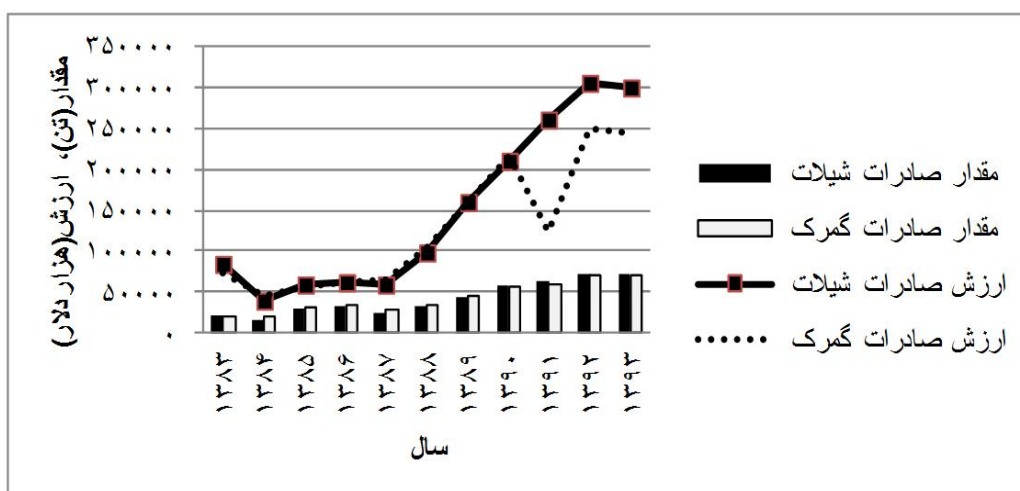
به کشورهای عراق با ۷۶۸ میلیون دلار، ویتنام با ۱۹۶ میلیون دلار، امارات با ۱۱۹ میلیون دلار می‌باشد. کم‌ترین ارزش دلاری نیز به کشورهای نروژ با ۹۰ دلار، کوبا با ۲۸۸ دلار و فیلیپین با ۷۰۴ دلار تعلق داشته است. بنابراین تنها عراق به ترتیب با سهم ۵۴ درصد در مقدار و ۵۱/۶ درصد ارزش واردات از ایران در این دوره با قیمت واحد متوسط کیلویی ۳/۰۳ دلار بر عهده داشته است. بیش‌ترین میزان رشد وزنی در طی این ۱۰ سال مربوط به سوریه با ۱۳۲ درصد،

شکل ۳- سه کشور نخست با بیش‌ترین واردات از ایران در هر سال (گمرک جمهوری اسلامی، ۱۳۸۳-۹۳).

عراق (۱۰ بار)، بیش‌ترین تعداد صادرات دوره در بین سه رتبه اول صادراتی، مربوط به کشورهای ویتنام (۵ بار)، امارات و چین (۴ بار) بوده است و کشور اسپانیا تنها یک‌بار صادرات وجود داشته است. شکل ۴، نیز آمار مقایسه‌ای مقدار و ارزش محصولات شیلاتی و آبزیان آمارنامه گمرک و شیلات را نشان می‌دهد.

بر اساس شکل ۳ بیش‌ترین مقدار صادرات در طی این دوره مربوط به کشورهای اسپانیا، امارات، ایتالیا، عراق، کویت، چین، امارات، تایلند و ویتنام بوده است. در سال ۸۳ سه کشور رتبه اول که بیش‌ترین مقدار صادرات به آن‌ها انجام شده، عراق، اسپانیا و امارات بوده‌اند، اما در سال ۹۳ بیش‌ترین صادرات به کشورهای عراق، امارات و ویتنام بوده است. پس از

شکل ۴- مقایسه مقدار و ارزش محصولات صادراتی آمارنامه گمرک و شیلات ایران.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل نتایج حاضر نشان می‌دهد با وجود رشد مقداری و ارزشی صادرات آبریان ایران زمینه‌سازی این صادرات به غیر از حمایت‌های دولت در توصیه صادرات غیرنفتی از برنامه‌ریزی و سیاست روشنی برخوردار نبوده و با وجود تنوع کشورهای مقصد صادراتی حجم مبادله نوسانات زیادی داشته و سیاست متفاوتی مابین صادرات به کشورهای همسایه و کشورهای دور وجود نداشته است. نتایج حاصل از بررسی عملکرد صادرات محصولات دریایی هند در بازه زمانی ۲۰۱۰-۲۰۱۱ نشان می‌دهد که حمایت‌های دولت برای توسعه غذاهای دریایی هند و بهبود جایگاه آن در جهان ضروری است (ساجیتا، ۲۰۱۶). رشد میانگین ارزش واحد دلاری آبریان صادراتی در دوره مورد بررسی نشان داد با افزایش حجم فروش ارزش کل صادرات ۱۲/۸ درصد رشد داشته اما قیمت فروش به کشورهای همسایه هم‌چون عراق کاهش داشته است. اما ارزش افزوده صادرات حاصل از آبریان به کشورهای پیشرفته درآمدهای بهتری برای صادرکنندگان با وجود حجم اندک‌تر فروش داشته است.

پوتلوا و همکاران (۲۰۱۶)، در مطالعه‌ای عوامل مؤثر بر رشد صادرات کشاورزی آفریقای جنوبی به بازارهای جهانی که در بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ براساس مدل گرانث مورد بررسی قرار داده‌اند به این نتیجه رسیدند که آفریقای جنوبی باید بر کشورهای با جمعیت رو به رشد و تولید ناخالص داخلی تمرکز کند تا رشد صادرات کشاورزی و تنوع بازار را بهبود ببخشد. به‌طوری‌که با توجه به نتایج این پژوهش می‌تواند از جمله راهبردهای صادراتی آبریان ایران نیز با بسته‌های حمایتی دولت مورد توجه قرار گیرد. به‌طور مسلم افزایش تولیدات شیلاتی زمینه‌ساز افزایش مقدار و ارزش صادرات آبریان بوده و میانگین ۶ درصد از تولید صادرشده مطلوب به‌نظر نمی‌رسد به‌طوری‌که ارزیابی و توسعه در این زمینه مستلزم برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از سوی سازمان شیلات ایران است. به‌طور کل سیاست‌های توسعه سازمان شیلات ایران در جهت افزایش تولید و اشتغال بوده و محوریت صادرات صرفاً در حد سیاست‌های کلان دولت در حمایت از صادرات غیرنفتی پیش‌رفته، در صورتی که نتایج نشان داد با توجه به همبستگی بالای تولید و صادرات در ده‌ساله منتهی به سال ۹۳، رشد حدود ۱۲/۸ درصدی صادرات

دارای تعرفه ۶ رقمی سیستم HS^۱ هستند (که در ۱۰۶ یا ۱۱۳ رده دسته‌بندی شده‌اند) و برخی کشورها نیز تعرفه ۸ رقمی دارند. اکثریت کشورها دارای کم‌تر از ۲۰۰ تعرفه هستند. با این‌حال، برخی از کشورها مانند اتحادیه اروپا و تونس بیش از ۵۰۰ کد تعرفه برای غذاهای دریایی استفاده می‌کنند (ملچپور، ۲۰۰۶). به‌طوری‌که در مجموع پژوهش نشان داد سهم و رشد صادرات محصولات شیلاتی ایران محدود بوده است.

رهیافتهای ترویجی

لزوم توجه به برنامه‌ریزی ویژه برای توسعه صادرات آبزیان، هماهنگی در ارائه آماری، اصلاح فنی تعرفه‌ها با هماهنگی متخصصین شیلاتی و گمرک، توجه به صادرات به کشورهای پیشرفته، تغییر تعرفه حمایت صادراتی آبزیان توسط دولت نسبت به کشورهای همسایه و دور، سیاست‌های ویژه صادراتی و نمونه برای گونه‌های آبی خاص، ایجاد بانک اطلاعات بازار، توجه ویژه به مطالعات بازار و شکل‌دهی آژانس‌های بازاریابی و حتی ساماندهی پایانه‌های مرزی ویژه آبزیان در کشورهای قطب صادراتی مانند عراق، طبقه‌بندی کشورهای مقصد صادراتی با سیاست‌های محوری مرتبط با افزایش صادرات به آن کشورها، کمک به استمرار حجم صادراتی مداوم به کشورهای هدف و بهبود زنجیره ارزش آبزیان، توجه به صادرات محصولات فرآوری شده و با ارزش افزوده بالاتر و کاهش دادن قیمت تمام شده و هزینه تولید می‌تواند به بهبود صادرات آبزیان بیانجامد. ضمن این‌که امروزه با توجه به افزایش هزینه‌های تولید حاصل از تورم و کاهش قدرت خرید داخلی برای آبزیان در کنار نیاز به ارزآوری و تفاوت بالای نرخ ارز با ریال زمینه فوق‌العاده‌ای برای صادرات و رواج آن فراهم است.

در مقابل رشد ۷/۲ درصدی تولید آبزیان می‌تواند زمینه برنامه‌ریزی هدفمند در این مورد باشد. محنت‌فر و خاکپور (۱۳۸۴) با پرداختن به ارزیابی میزان صادرات غیرنفتی و اثرات آن بر رشد اقتصادی ایران در طی دوره زمانی ۱۳۸۳-۱۳۵۵، به این نتیجه رسیدند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین افزایش صادرات غیرنفتی و رشد اقتصادی در کشور وجود دارد. تناقض آماری آمار گمرک با سازمان شیلات نیز بخشی از کم‌توجهی به برنامه‌ریزی صادراتی و سیاست‌گذاری در این زمینه است. حقیقی و مختاری (۱۳۸۴) با ارزیابی وضعیت رقابتی صنعت پرورش میگوی ایران در بازارهای بین‌المللی گزارش کردند که صنعت پرورش میگوی ایران نسبت به رقبای جهانی خود از جایگاه ضعیف‌تری برخوردار است و این امر لزوم توجه سیاست‌گذاران این بخش را به بهبود این وضعیت دوچندان می‌کند.

مرتضوی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل تعیین‌کننده و پتانسیل‌های تجاری صادرات میگوی ایران در اتحادیه اروپا پرداختند و گزارش کردند که تولید ناخالص داخلی سرانه کشور، فاصله میان دو کشور طرف تجاری، نرخ ارز کشورهای واردکننده و مقررات فنی و بهداشتی اعمال‌شده از جانب کشورهای واردکننده، اثرمنفی و معنی‌داری بر جریان صادرات میگوی ایران به کشورهای عضو اتحادیه اروپا داشتند. در این پژوهش نیز با وجود رشد تعداد کد تعرفه‌های صادراتی و تنوع کشورهای مقصد استمرار حجم پایداری از محصول صادراتی و حفظ و ارتقای ارزش واحد آن بسیار دارای اهمیت بوده به‌طوری‌که از ۱۱۵ تعرفه در این دوره استفاده شد و تنها ۲ سنت از ارزش واحد دلاری آن کاسته شد و این اختلاف نرخ مبادله ارز (ریال با دلار) نشان افزایش مشهود درآمد صادراتی دوره است. عموم کشورها

منابع

1. Adeli, A. 2013. Evaluation and interpretation of policies of five-year developmental plans and Iran fisheries outlook. *JFST*. 2: 3. 57-74.
2. Adeli, A. 2014. Survey of supply market for Rainbow trout in Iran and the World. *J. Fish*. 8: 2. 81-88.
3. Adeli, A., and Namdar, M. 2015. The Iranian Caviar and its Substitutes in the World Market, *Ecopersia*, 3: 1. 933-944.
4. Ardakani, R., Yazdani, S., and Gilanpour, O. 2010. Effects of SPS and TBT Regulations on Export of Iranian. *J. Agric. Econ. Res.* 2: 8. 1-9.
5. Eskandari, S., and Zeraatkish, S. 2016. Study of Value Added and Fishery Export on Economic variables agriculture in Iran. 10: 3. 1-12.
6. Farhady, A. 2004. A Survey of Foreign Trade Effects on Iran's Economic Growth. *J. Plan. Budge.* 9: 1. 27-58.
7. Feizabadi, Y., Gholamnejad, M., and Ramzani, M. 2009. Study of Effective Factors on Caviar Export in Iran. *J. Agric. Econ. Res.* 1: 1. 1-16.
8. FAO. 2009. The State of World Fisheries and Aquaculture Food and Agriculture Organization of the United Nations, Fisheries and Aquaculture Department, ROME, 175p.
9. FAO yearbook. 2012. Fisheries and Aquaculture Statistics, Aquaculture Food and Agriculture Organization of The United Nations, Rome, 107p.
10. FAO. 2018. The state of world Fisheries and Aquaculture. Meeting the sustainable development goals. Rome. 210p.
11. Globfish. 2018. Globefish highlights. A quarterly update on world seafood markets. Food and agriculture organization of the united nation. Rome, 74p.
12. Haghghi, M., and Mokhtari, B. 2005. Determination of the competitiveness of Iran's shrimp industry in the international market based on the model of the national competition of diamonds by Michael Porter. *J. Manage. Know.* 18: 2. 55-71.
13. Hosseini, S.S., and Homayounpour, M. 2013. Factors Affecting Agricultural Commodities Export in Iran, *Agricultural Economic.* 6: 4. 1-16.
14. Iran fisheries statistic annual 2004-2014. 2015. Iran fisheries organization, Deputy of planning and development manager, office of Budget and planning. 64p.
15. Iran fisheries statistic annual 2012-2017. 2017. Iran fisheries organization, Deputy of planning and development manager, office of Budget and planning. 64p.
16. Khalili Shavarini, S. 2010. Research Methods in the Humanities, Yadvare Ketab publish. Seventh print. 158p.
17. Mehnatfar, Y., and Khakpour, H. 2005. Assessment of non-oil exports and its effect on Iran's economic growth: an empirical analysis, *J. Econ.* 5: 51,52. 91-111.
18. Melchior, A. 2006. Tariffs in world seafood trade FAO Fisheries Circular. No. 1016. Rome, FAO. 43p.
19. Mortazavi, S.A., Javadi Yanbolagh, R., and Vakilpour, M. 2014. The Determinants and Trade Potentials of Export of the Iran's shrimp in European Union: Using a Gravity Model, *J. Agric. Econ. Res.* 6: 23. 21-41.
20. Paseban, F. 2006. Investigating the effective factors on Iran's Saffron export. *J. Econ. Res.* 2: 6. 1-15.
21. Potelwa, X.Y., Lubinga, M.H., and Ntshangase, Th. 2016. Factors Influencing the Growth of South Africas Agricultural Exports to World Markets. *Europ. Sci. J.* 12: 34. 1857-7881.
22. Sagitha, M. 2016. Export performance of marine fish products in India. *Inter. J. Appl. Res.* 2: 4. 504-506.
23. Trade Promotion Organization of Iran. 2015. Foreign Trade Activity Report 2014. Ministry of Industry, Mine and Trade. Trade planning Office, Statistic group. 26p.
24. Trade Promotion Organization of Iran. 2018. Foreign Trade Activity Report 2017. Ministry of Industry, Mine and Trade. Trade planning Office, Statistic group. 18p.

